

Breda Ogorelec¹:

Zakaj zavarovana območja potrebujejo interpretativne poti?

Povzetek

Referat uvodoma predstavi interpretacijo in njeno zgodovino, ki je tesno vezana prav na nacionalne parke. V opisu stanja so navedeni osnovni podatki o številu učnih poti in drugih oblik interpretacije v zavarovanih območjih v Sloveniji. Sprašuje, ali so bili cilji učnih poti doseženi in opozarja na pomen vrednotenja. Na primerih ciljev pokaže, da bi lahko interpretativne poti prinašale več koristi, kot pa jih sedaj, in bi lahko postale še bolj učinkovito orodje pri upravljanju zavarovanih območij.

Pojem in vloga interpretacije

Ena od nalog zavarovanih območij po svetu, še zlasti naravnih parkov, je tudi interpretacija narave in kulturne dediščine za domačine in obiskovalce. **Pojem interpretacija** se je do nedavna pri nas redko uporabljal in še ni širše uveljavljen. Eden od kratkih, a zelo udarnih opisov pojma² pravi, da pri interpretaciji »besedilo strokovnjakov prevedemo v jezik laikov oz. običajnih ljudi«. Z interpretacijo ne informiramo, temveč razkrijemo. Z njo se ne dotaknemo le vedenja/znanja, temveč tudi čustev in obnašanja.

Zgodovina interpretacije se je začela prav v zavarovanih območjih. Že v 20. letih preteklega stoletja so jo začeli koordinirati v parkih zahodnem delu Združenih držav, v 30. letih pa so izdali knjižico s cilji interpretacije. Njena osnovna načela je uvedel Freeman Tilden v 50. letih za tamkajšnje nacionalne parke. Eno od naslednjih temeljnih del s tega področja je »Interpretacija za obiskovalce parkov« Williama Lewisa (1988), ki je v njih delal 30 let. Tudi John A. Veverka je bil nekaj let parkovni nadzornik. Naslov njegove knjige parke postavlja na prvo mesto (Interpretive Master Planning for parks, historic sites..., 1994).

Vloga interpretacije je precej različna. Kolikšen delež dejavnosti parka, rezervata ali drugega zavarovanega območja posvetijo interpretaciji, je odvisno od načina financiranja zavarovanih območij, mehanizmov, ki jih uporablja varstvo narave za doseg svojih ciljev, tradicije v posamezni državi, orodij itd. Vzemimo primer: če je za ustanovitev in obstoj naravnega parka potrebna podpora javnosti, si jo bo uprava parka prizadevala pridobiti tudi s pomočjo interpretacije. V takem primeru bo eden od ciljev interpretacije povečati podporo domačinov in obiskovalcev za njene ukrepe upravljanja. Če sredstva za financiranje upravljanja parka država, dežela oz. občina zagotavlja le v manjši meri, si bo uprava prizadevala za dodatne prilive s pomočjo donatorjev, prihodkov iz vstopnin za obiskovalce, trženja svojih storitev. Tudi v tem primeru bo interpretacija orodje, ki ga bodo s pridom uporabljali. Kjer pa se zavarovana območja ustanovlja »od zgoraj navzdol« in/ali so prvenstveno financirana iz državnega proračuna, lahko pričakujemo, da bo dejavnost interpretacije med parkovnimi dejavnostmi

¹ mag. Breda Ogorelec, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Dunajska 47, 1000 Ljubljana, breda.ogorelec@gov.si. Mnenja, navedena v tem referatu, ne predstavljajo uradnega stališča Ministrstva.

² John A. Veverka na seminarju Interpretacija narave, Ljubljana, 6. september 2004.

zasedala manj pomembno mesto. Na splošno lahko ocenimo, da je interpretacija izredno močno razvita v Združenih državah, Kanadi, v Avstraliji, v Veliki Britaniji (tudi v nevladnem sektorju, ki upravlja z naravovarstvenimi območji), na celinskem delu Evrope pa močneje na severu kot na jugu. Seveda pa v državah posamezna zavarovana območja močneje odstopajo od povprečja.

Cilji, ki jih po svetu skušajo doseči z interpretacijo, so zlasti izobraževalni, marketinški, varstveni, iskanje podpore.

Uvodoma naj pojasnim, da **izraz** interpretativne poti uporabljam zaradi zadrege s poimenovanjem tovrstnih poti v Sloveniji, ga pa ne zagovarjam. Izraz učne poti se mi namreč ne zdi primeren, mnogo bližji mi je »tematske poti«, ki pa še ni splošno uveljavljen in morda tudi ne najboljši. Koristno bi bilo, če bi čim prej našli primeren in za večino sprejemljiv izraz.

Sedanje stanje v Sloveniji

Med medije interpretacije običajno štejemo zlasti razstave, opremljene poti, vodene ogleda, publikacije, spletne strani, avdio-vodene ogleda, predavanja.

Sistematičnega pregleda nad različnimi oblikami interpretacije v zavarovanih območjih v Sloveniji žal ni. Pri opisu stanja se zato opiram na vsebino spletne strani »Za ljubitelje narave«. Zavedam se, da ta pregled ni popoln. Zajema nekaj medijev interpretacije, med njimi tudi učne poti.

Učne poti³ sodijo med najbolj priljubljene ureditve za obiskovalce. Ocenjujem, da jih je v zavarovanih območjih narave skupno nekaj več kot 20 (na spletni strani je predstavljenih 21 v 11 zavarovanih območjih).

Vzrokov za njihovo priljubljenost je več. Ocenjujem, da so najpomembnejši naslednji: ureditev in vzdrževanje ni drago (v primerjavi z nekaterimi drugimi ureditvami), ne zahtevajo stalnega osebja na terenu, njihova priprava kadrovske ni zahtevna, imajo vsaj nekajletno dobo trajanja, v Sloveniji imamo že dolgoletno tradicijo (zlasti gozdnih učnih poti).

Običajno so poti opremljene s pojasnjevalnimi tablami in tiskanim vodnikom ali vsaj zgibanko. Praviloma se je mogoče dogovoriti za voden ogled poti. Dolžina teh poti je od 250 m do 12 km in več (slednje krepko presega priporočeno⁴ dolžino interpretativnih poti), najpogosteje pa 2-3 km. Nekatere poti so uredili upravljalci zavarovanih območij, večino pa druge institucije (zlasti Zavod za gozdove Slovenije) in nevladne organizacije.

Med medije interpretacije spadajo tudi **razstave v centrih za obiskovalce**⁵. V Sloveniji najpogosteje uporabljamo izraz informacijski center, kjer je ponudba skromnejša jih poimenujejo informacijska

³ Učne poti oz. tematske poti zavarovanih območjih v Sloveniji so v Triglavskem narodnem parku, Kozjanskem parku, Parku Škocjanske jame, v Notranjskem regijskem parku, v krajinskih parkih Boč-Donačka gora-Plešivec, Goričko, Logarska dolina, Mašun, Rakov Škocjan, Šturmovci, Tivoli-Rožnik-Šišenski hrib, naravnem rezervatu Zelenci, naravnem spomeniku Dovžanova soteska. Na kratko so predstavljene na spletni strani »Za ljubitelje narave - Učne poti« (www.sigov.si/mop/podrocja/uradzaokolje_sektorvarstvonarave/uvn_za_mop/slo/podrocja/narava/za_ljubitelje_narave/ucne_poti/ucne_poti.htm).

⁴ Nekatera priporočila, kako urediti pot v skladu z načeli interpretacije, so zbrana v referatu Ogorelec Breda. Naravoslovne (učne) poti - priporočila načrtovalcem. Zavarovana območja in njihov pomen za turizem : Morska učna pot Mesečev zaliv in njegovi zakladi : strokovni seminar in terensko delo, 28.29. november 2003, Strunjan, 2004, Koper: Univerza na Primorskem, str. 40-45, ilustr. ISBN 961-6518-00-3

⁵ Informacijski center imajo v Triglavskem narodnem parku (Dom v Trenti in informacijske točke v Mojstrani, dolini Radovne in v Bohinjski Bistrici) ter Parku Škocjanske jame (v Matavunu), v Kozjanskem parku (v Podsredi), na Goričkem (Grad), v Krajinskem parku Lahinja (v Velikem Nerajcu). Krajinski park Logarska dolina, naravni rezervat Škocjanski zatok in Sečoveljske soline imajo lastne informacijske točke. Na kratko so predstavljeni na spletni strani »Za ljubitelje narave - Informacijska središča naravnih parkov«

točka. Informacijske centre ali točke ima vsaj dvanajst zavarovanih območij v Sloveniji. Ponekod v centrih nudijo multivizijo, zbirko ali muzej in svoje publikacije. Za nekatere krajinske parke, rezervate ali spomenike informacije nudijo turistične informacijske točke, zato tam interpretacija ni na voljo.

Tudi **vodeni ogledi** so (lahko) oblika interpretacije. Nudijo jih v vseh zavarovanih območjih, ki imajo informacijske točke.

Spletne strani imajo vsa prej naštetá zavarovana območja in tudi nekaj drugih. Źal bomo na nekaterih zaman iskali osnovne podatke o vsej ponudbi interpretacije, ki je na voljo. Ponekod svoje spletne strani tudi ne uporabljajo kot medij interpretacije.

Podatka o tem, koliko **zaposlenih** v zavarovanih območjih se ukvarja z interpretacijo doslej nismo uspeli pridobiti.

Dejanske in potencialne koristi interpretativnih poti za zavarovana območja

Źe iz imena »učne poti« lahko razberemo, da so cilji sedanjih poti zlasti **izobraŹevalni**, še posebej za šolsko mladino. Ponekod je dodan še cilj, ki se nanaša na **obnašanje** obiskovalcev, in sicer, naj s svojim obiskom naravi ne škodujejo. To nalogo večinoma opravljajo piktogrami s prepovedmi, ponekod tudi priporočila ali prepovedi v vodnikih in zgibankah. Vse bolj pogost cilj postaja tudi **obogatitev ponudbe** v parku.

Ali te cilje učne poti dejansko dosegajo? Najprej se vprašajmo: kolikokrat je bilo doslej opravljeno **vrednotenje** - je postalo rutina v delu? Imamo odgovore na naslednja vprašanja glede ciljev: Se je znanje obiskovalcev dejansko povečalo? Koliko novega znanja je prispevala tovrstna interpretacija? Kolikšen deleŹ informacij na pojasnjevalnih tablah so si zapomnili? Je bil cilj ureditve poti, da si zapomnijo to, kar so si dejansko zapomnili – ali pa je rezultat precej drugačen od cilja? Je torej cilj glede izobraŹevanja obiskovalcev zadovoljivo doseŹen? Koga pravzaprav naj bi pot izobrazila? Je njena ureditev prilagojena tej ciljni skupini? Nadalje, koliko uspeha je bilo glede obnašanja obiskovalcev - se je njihovo obnašanje na poti in kasneje spremenilo skladno s cilji?

Vprašajmo še več – ali so bili cilji glede izobraŹevanja in obnašanja ob pripravi poti sploh konkretno določeni? Je mogoče uspešnost doseganja ciljev sploh meriti? Ali pa so bili morda cilji tako splošni, da vrednotenje ni mogoče?

Če je bil cilj ureditve povečati ponudbo in s tem zadovoljstvo obiskovalcev ter njihovo število: ali lahko s številkami glede obiska in zadovoljstva obiskovalcev pokaŹemo, da sta ta dva cilja doseŹena?

Predvsem pa, z interpretacijo je mogoče doseči **več ciljev**. Običajno jih navajamo v treh sklopih: izobraŹevalni (kaj Źelimo, da obiskovalci izvedo), čustveni (kaj Źelimo, da obiskovalci čutijo do območja) in vedenjski (kako Źelimo, da se obiskovalci obnašajo).

Primeri čustev in občutkov, ki si jih lahko postavimo za cilj:

- presenečenje,
- navdušenje,
- ponos,
- občutek, da je potrebno pomagati.

Oglejmo si nekaj možnih vedenjskih ciljev, ki bi si jih lahko postavili pred ureditvijo interpretativne poti:

- povečati obisk zavarovanega območja
(na primer obisk poti ob drugih letnih časih, obisk drugih območij v parku, kamor usmerjamo obiskovalce, udeležba na vodenem ogledu)
- obiskovalci prevzamejo skrb za naravo
(ta cilj še posebej pogosto želimo doseči pri domačem prebivalstvu, zato z interpretacijo gradimo njihov ponos)
- poveča se podpora upravljalcu in njegovim dejavnostim
(na primer, če bodo obiskovalci na poti spoznali zakaj in kako uprava parka skrbi za neko redko vrsto živali, jo bodo bolj podpirali v njenih prizadevanjih)
- usmeriti obisk na manj ranljiva območja, kadar je nosilna sposobnost presežena
(gre za enega od ukrepov upravljanja z obiskom - to lahko dosežemo že zgolj z ureditvijo privlačne poti, ki bo spontani obisk preusmerila na zaželeno območje; lahko pa na poti pojasnimo, zakaj v nekatera območja obiskovalci ne morejo vstopati, ker bi bila škoda za naravo prehuda. Tak primer je ureditev učne poti na Goreljku, ki naj bi preusmerila obisk s preobremenjenih območij na Pokljuških barjih)
- primeri dobre prakse
(obiskovalci spoznajo primere ustreznega ravnanja, ki ga nato prenesejo in uporabijo v domačem okolju).

S **finančnega** vidika lahko torej povečamo prihodke upravljalca zavarovanega območja zaradi vstopnin, plačanega vodenja, nakupov ter zmanjšamo stroške vzdrževanja ureditev v zavarovanem območju. Pomembna pa je tudi korist za **turizem** v kraju ali regiji zaradi bogatejše ponudbe. Več kot dvajset učnih poti v zavarovanih območjih v Sloveniji take koristi zagotovo prinaša. Lahko pa bi bile še večje, če bi bila povezava med turizmom in upravljalci zavarovanih območij močnejša (promocija⁶). Kadar je na poti na voljo tudi voden obisk, interpretacija lahko pomaga oblikovati nova **delovna mesta**.

Interpretativna pot naj ne bo izoliran projekt, temveč rezultat **celovitega načrta interpretacije** za zavarovano območje. Ta načrt⁷ bo določil cilje in teme. Šele nato bomo izbrali ustrezne medije interpretacije in učne poti so le eden od njih. Ne vedno najbolj učinkovit!

Pregled stanja je pokazal, da upravljalcev naših zavarovanih območij, še posebej naravnih parkov, ni potrebno prepričevati, da so učne poti koristne. Želela pa sem pokazati, da bi bilo koristno pri njihovi zasnovi upoštevati načela interpretacije. Tako zasnovane poti bi parkom lahko prinašale več koristi: ustvarjanje navdušenja in ponosa ter občutka, da je potrebno pomagati, usmerjanje obiska, povečevanje javne podpore upravljalcu, povečan obisk in prihodki. Učna pot naj torej ne bo cilj, temveč sredstvo, orodje upravljanja parka.

Viri:

Lewis, William J.: Interpreting for park visitors, Easter Acron Press, 2001.

Scottish Natural Heritage: Introducing interpretation (www.snh.org-uk/wwc/Interpretation/Default.html)

Scottish Natural Heritage: Provoke, Relate, Reveal, SNH Policy Framework for Interpretation, Perth, 1997 (dostopno na spletu)

⁶ Nacionalno turistično združenje na spletu promovira poti v Triglavskem narodnem parku in Parku Škocjanske jame. Na spletnih straneh STO in Turistične zveze Slovenije nam iskalnik ne postreže z učno potjo v zavarovanem območju.

⁷ V pripravo načrta naj bodo vključeni tudi vsi tisti, ki na območju ali v bližini že vodijo ali imajo osebni stik z obiskovalci. Ti nam bodo najlažje predstavili potrebe in vprašanja obiskovalcev. K pripravi celovitega načrta pritegnimo tudi lokalne skupnosti, predstavnike turizma, nevladne organizacije.

Turistične gozdne poti in varstvo narave
(posvet, Pocarjeva domačija, Radovna, 22. september 2004)

Veverka, John A.: Interpretive master planning for parks, historic sites, forests, zoos, and related tourism sites. Pelham-Grayson Inc., 1994
www.heritageinterp.com